

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN



Molen "De Hoop" te Rha met woning en bijgebouwen in ±1950. Foto: collectie Diény Brouwer-Windmöller

*Speciaal nummer ter gelegenheid van de grote restauratie van de koren-
molen "De Hoop" te Rha met:*

HVS

- Voorwoord van de voorzitter Historische Vereniging Steenderen
- Hoop deed leven...
- Het recht van de wind te Rha...
- Korenmolen "De Hoop" te Rha met hun molenaars en familie ...
- Inventarisatie boedel in 1872 ...
- Boedelscheiding 1893 ...
- Overdracht van de molen in 1912 ...

2000/2

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 550 ex.
mei 2000

VOORWOORD...

Beste leden van de Historische Vereniging Steenderen... U slaat de tweede Zwerfsteen van het jubileumjaar 2000 open, een prachtige 'molenspecial' samengesteld door Anton Metz over de korenmolen "De Hoop" te Rha. Wat stond de korenmolen er de laatste decennia slecht bij. Het gemeentebestuur onder ambtelijke leiding van Cor Hofs heeft in het verleden vele pogingen ondernomen de molen te restaureren. Het mocht niet lukken en uiteindelijk het streven maar laten varen...

Tot... het echtpaar Harry Hofman en Ted Hofman-Antheunis enige jaren geleden in het molenhuis neerstreken. Zij begonnen met frisse moed en samen met veel gelijkgestemden aan dit monsterkarwei met vele te nemen hindernissen.

Zo'n zware klus klaar je niet alleen, je staat voor tonnen en nog eens tonnen investeringen. Subsidieverstrekkers moeten worden benaderd, financiële gaten moeten worden gedicht. Tientallen... bestuursleden van de stichting Molen "De Hoop", adviseurs, vrijwilligers etc zorgden uiteindelijk voor het vergaren van de vele gulden dit project te klaren.

Twee jaar geleden begonnen de bestuursleden en vrijwilligers van de stichting met het 'demonteren' van de molenonderdelen, die er nog waren. Vervolgens was het aan de aannemer, VAAGS MOLENWERKEN te Aalten om exterieur en interieur weer in oude luister te herstellen. Vele onderaannemers zijn ingezet, want het metselwerk werd door de Fa. Piet Willemsen gedaan en Rob Gosselink heeft heel wat afgetimmerd. Harry Hofman zelf zorgde samen met vele vrijwilligers voor de demontage (sloop) van rotte onderdelen en de nieuwe installaties. Hissink Rietdekkers te Baak, onder leiding van Dick Groot Tjooitink stond garant voor de rieten deken op de kap. Velen in de regio werkten in de sfeer van 'liefdewerk en oud papier' om de restauratievlag in top te krijgen!

Het werk verliep voorspoedig, ook door een zachte winter en in het voorjaar 2000 werden de nieuwe roeden door de grote as gestoken en konden de wieken met remkleppen worden afgemonteerd. De 'vang' (de rem) kon voor de eerste keer los en de kolos op de bult van Rha kwam in beweging. De molen draaide weer voor het eerst in vele tientallen jaren...

Alles moest ingeregeld en gebalanceerd worden. De molen "De Hoop" te Rha loopt inmiddels als een zonnetje en trekt haar zgn. 'eindjes' (omwentelingen) als geen ander. Zaterdag 6 mei 2000 is dan de feestelijke ingebruikneming en het bestuur van de Historische Vereniging Steenderen feliciteert bestuurders en vrijwilligers van de stichting Molen "De Hoop" te Rha van harte met het bereiken van dit prachtige resultaat.

Bergen en dalen moest men nemen om dit grote project financieel rond te krijgen. Onze complimenten aan alle 'Rhabergse doorzetters' en vooral ook dank aan beheerders van landelijke en provinciale fondsen voor de monumentenzorg en cultuurhistorie, want alle bijdragen deden de financiële thermometer stijgen en konden cost en baet in evenwicht brengen.

Op deze dag mogen Harry en Ted Hofman, zo ook de andere bestuursleden van de molenstichting en haar vrijwilligers best in het zonnetje gezet worden!

Niet te vergeten... de stille werkers op de achtergrond in het gemeentehuis, provinciale diensten, landelijke molenorganisaties en evenzo de rijksdienst voor de monumentenzorg etc.

Aan deze restauratie kunnen velen binnen en buiten de gemeentegrenzen een voorbeeld nemen dat de aanhouder zeker kans heeft te winnen. De molenstichting "De Hoop" te Rha heeft moeten knokken om de centen bij elkaar te vergaren om dit grote project te realiseren en de band die dit werk in een buurtschap als Rha blijvend heeft gegeven lijkt ons een voorbeeld voor anderen binnen en buiten de gemeentegrenzen!

Veel leesgenoege met dit verhaal van Anton Metz en wij hopen nog tot in lengte van jaren te genieten van de draaiende wieken van de Rhabergse molen en kijk eens rond... gezicht op een pracht IJssellandschap met de "Gelderse toren" aan de overkant en pracht boerderijen in "De Emmer" aan onze kant.

Wederom centraal als baken in het landschap de gerestaureerde korenmolen "De Hoop".

Inderdaad 'hoop doet leven' want elders in de gemeente is men ook met de toekomst van Steenderens' verleden bezig, waaronder... Het behoud van de Vrendenbargse dijk te Baak met zijn historisch straatwerk / de a.s. restauratie van enige Bronkhorster boerderijen en stallen / het mogelijk zichtbaar maken van een stukje burchtmuur van eens het "Slot Bronckhorst" / landschappelijke plannen om meidoorn- en sleedoornhagen weer terug te krijgen in onze agrarische omgeving / het opzetten van een Steenderense historische agrarische dag met hand- en paardekrachten bij de roggeoogst.

Anno 2000 is Steenderen actief werkende om de toekomst van zijn verleden veilig te stellen voor het nageslacht en als je zaterdag 6 mei tegen het middaguur voor de molen staat en je ziet die wieken in beweging komen... geniet dan eens van dat mooie geluid van de wind. Zjoef, zjoef, zjoef, zjoef... en weer een 'eindje' met de wieken. Rha... proficiat en de lezer veel leesgenoege met dit mooie artikel van Anton Metz.

Mogen wij tot slot met name oud eigenaar en thans bestuurslid van de beherende stichting Harry Hofman complimenteren met zijn enorme dosis doorzettingsvermogen deze restauratie tot een goed 'einde' te brengen. Harry was dé stimulator tijdens deze restauratie en was dagen tot zelfs nachten in de weer met slopen, renoveren, installeren en niet te vergeten zijn mede bestuursleden en vrijwilligers bij de redding van de molen te betrekken. 'Hoop doet... en in middels deed leven' en ónze korenmolen "De Hoop" is weer een draaiende spil in de Rhabergse gemeenschap.

Vanaf zaterdag 6 mei 2000 kunt u op de draaidagen pondjes meel kopen in de molen en je proeft dan de eerlijke molencultuur van Steenderen. Steenderen heeft *meerwaarde*...

Bestuur van de Historische Vereniging Steenderen, Paul Kok, voorzitter

"De Zwerfsteen" is de kwartaaluitgave van de historische vereniging der gemeente Steenderen. Opgericht d.d. 1 juni 1992.

BESTUUR:

voorzitter:
Paul Kok
Wehmestraat 1a
7221 BT STEENDEREN
0575-451444

sekretaris:

Yvonne Koning
Paardestraat 7
7221 NE STEENDEREN
0575-452624

1e penningmeester:

Fred v.d. Mije
Hofstraat 4
7223 LR BAAK
0575-441806

leden:

Gerrit Tijkken
Dr. A. Ariënsstraat 6
7221 CC STEENDEREN
0575-451437

Wil Kleine Haar

Dr. A. Ariënsstraat 7
7221 CA STEENDEREN
0575-450509

Bertus Rietberg

Hoogstraat 23
7227 ND TOLDIJK
0575-452004

REDAKTIE:

Verdi van Leuvensteijn-Breukink
Bronkhorsterweg 21
7221 AB STEENDEREN
0575-451868

Kees en Anne Scheiffers

Bronkhorsterweg 22
7221 AC STEENDEREN
0575-452508

eindredactieadres:

Paul Kok
Wehmestraat 1a
7221 BT STEENDEREN
Tel./fax 0575-451209

CONTRIBUTIE:

Bankrelatie:
Regiobank Steenderen
Bankrekening nr.: 68.52.89.710
t.n.v. de Historische Vereniging Steenderen.

Wij verzoeken U bij lidmaatschap-opgave gelijktijdig de contributie over te maken. Uw betalingswijze is tevens de garantie dat U in het ledenbestand bent opgenomen.

Contributie 2000:

f 25,— voor individuele leden
f 35,— voor echt)paren of samenwonenden.

HOOP DEED LEVEN...

Het Rijksmonument, de oude korenmolen "De Hoop" in Rha (gem. Steenderen), werd gebouwd in 1856 door A. Reuling. In 1878 brandde deze molen af maar werd herbouwd in 1879. De laatste restauratie werd uitgevoerd in 1953. De molen verkeerde in een buitengewoon slechte staat toen in 1995 de molen van eigenaar verwisselde. Al tientallen jaren draaiden de wieken niet meer. Door diverse gemeentelijke omstandigheden leek restauratie niet tot de mogelijkheden te behoren.

De nieuwe particuliere eigenaars, Ted en Harry Hofman vonden het onacceptabel dat een dergelijk cultuurhistorisch monument niet meer voor restauratiesubsidie in aanmerking zou komen en dus volledig verloren zou gaan. Er verdwijnt al teveel op dit gebied. Deze molen is ook gezichtsbepalend vanaf diverse punten in de wijde omgeving.

Onderzocht werd of restauratie toch nog zou kunnen worden gerealiseerd. Een stichting werd in het leven geroepen en de eigenaars hebben de molen voor het symbolische bedrag van f 1,- geschonken aan de stichting.

Er zijn heel wat gesprekken gevoerd met verschillende instanties. Ook de gemeente Steenderen is hierbij zeer behulpzaam geweest. Er werd een lange en moeizame weg in het land van subsidies afgelegd, best spannend en zeker niet tevergeefs.

Al op 21 november 1998 werd op een feestelijke manier met de restauratie begonnen. Op die stralende novemberdag gaf 'burgemeester S. Buddingh' het startsein. De kap en de wieken werden onder grote belangstelling van de molen getild.

De molen werd vervolgens helemaal leeggehaald, d.w.z. alle onderdelen maar ook balken en vloeren werden verwijderd. Dit werd overigens op vrije zaterdagen gedaan door vrijwilligers uit Rha, en zo werd er heel veel door vrijwilligers gedaan. Harry Hofman bijv., de voormalige eigenaar en thans voorzitter van de Stichting heeft tijdens deze restauratie bijna een dagtaak. Met zijn ervaring als aannemer begeleidt hij het hele

werk en voert veel werkzaamheden in eigen beheer uit. Dit alles om de kosten te drukken. Daarnaast volgt hij een cursus molenaar bij Dirk Abelskamp op de molen in Warnsveld.

Het restauratiewerk wordt door alle betrokken aannemers prachtig uitgevoerd, niets dan lof hiervoor.

Er was een financiële gat tussen aanneemsom en begroting van ± f 120.000,-. Om dit bedrag bij elkaar te krijgen is Ted Hofman vorig jaar september al achter de computer gekropen en begon zij met het werven van sponsors, fondsen, donateurs, vrienden van de molen e.d. en dat viel niet tegen. Er werd royaal gegeven, de eerste sponsors, inwoners van Rha die onbekend wenssen te blijven, doneerden maar liefst f 10.000,- het Prins Bernhardfonds was blijkbaar zo begaan met het lot van de molen dat f 36.700,- werd verstrekt!! Groot was ook de verrassing dat mensen spontaan geld kwamen brengen, soms de inhoud van een goedgevulde kaartpot.

Dat schoot natuurlijk allemaal lekker op. Er zijn het afgelopen jaar heel wat bedelbrieven de deur uitgegaan en er zijn heel wat folders uitgedeeld om donateurs te werven. Dat alles heeft zijn vruchten afgeworpen. De Stichting zoekt overigens nog steeds donateurs, al voor f 25,- per jaar kunt u dat worden.

De rietdekker, Dick Groot Tjooitink, bood al vorig jaar aan om de kap met riet te dekken tegen uitsluitend de materiaalkosten. Geweldig!!

En dan werd er in mei j.l. een feestweekend georganiseerd (door de inwoners van Rha) met als hoogtepunt een brunch voor 1000 mensen. In alle opzichten was dit een zeer geslaagd evenement en de opbrengst: ruim f 22.000,-!!

Al met al is het "gat" gedicht. Natuurlijk zijn er tegenvallers in de restauratie, het valt nooit mee, net als met de verbouwing van je eigen huis, maar het komt wel voor elkaar.

Op 13 november 1999, nog geen jaar nadat de kap is verwijderd, werd de geheel nieuwe rietgedekte kap met een hoogwerker weer op de gerestaureerde molenromp gezet en op zaterdag 6 mei 2000 zal de molen officieel worden geopend en in gebruik worden gesteld.

Het is de bedoeling dat dit op een zeer feestelijke manier zal gebeuren.

A.J. Koning, Hoofddorp,
technische adviseur Ver. de
Holl. Molen (l) en Jan
Windmüller (r)

Foto:
collectie Staring Instituut



HET RECHT VAN DE WIND TE RHA...

Door: Anton Metz

Tot het einde van de achttiende eeuw heeft de Heer van Bronkhorst "het recht van de wind". Alleen hij heeft het recht op zijn grondgebied een molen te bouwen en de boeren zijn verplicht hun graan in zijn molen te laten malen. Men noemt dit de "molendwang"; de molen van Bronkhorst was een dwangmolen en zou dat in zekere zin blijven tot 1855.

Met de komst van de Bataafse Republiek in 1795 worden alle "heerlijke" rechten w.o. de molendwang afgeschaft. De wind is voortaan van iedereen. Iedereen mag in pincipe een molen oprichten. Omdat er door de regering belasting op het malen wordt geheven, is er vergunning nodig van de minister van financiën.

Als in 1803 de laatste Heer van Bronkhorst, Frederik van Limburg Stirum, zijn molen verkoopt, wordt Jan Breukink, landbouwer op "Broekhuizen" in de Emmer, de nieuwe eigenaar. Later zal zijn zoon Christiaan er werken als molenaar en de molen van zijn vader erven.

Als de roerige jaren van de franse tijd voorbij zijn, worden er in het midden van de vorige eeuw in Gelderland veel aanvragen gedaan om een windkorenmolen te mogen bouwen. De aanvraag wordt ingediend bij de minister, door deze naar de commissaris van de koning gestuurd en hij stuurt ze via de districts-commissaris (dit is een functionaris tussen de provincie en een cluster van gemeenten; de Graafschap telt twee districten, Steenderen hoort bij het district Doetinchem met aan het hoofd baron Van Heeckeren; in 1850 zijn de districten opgeheven) naar het gemeentebestuur voor advies. Langs dezelfde weg gaan de verzoeken dan weer terug naar de minister, terwijl ieder er zijn zegje bij gedaan heeft.

In 1822 gaat in Steenderen het gerucht, dat er plannen bestaan om te Rha een molen te bouwen. Jan Breukink schrikt hier zodanig van, dat hij onmiddellijk een rekest stuurt naar de minister van financiën met het verzoek om als belanghebbende gehoord te mogen worden, voordat er vergunning wordt verleend. Dit rekest gaat via GS naar de districtscommissaris voor advies.

Op 14-11-1822 zet deze zijn visie op papier, vermoedelijk nadat hij contact met Breukink heeft gehad. "Hij heeft de eer te berichten, dat er volgens Breukink te veel molens zijn gebouwd met als gevolg, dat veel molenaars er niet meer van zullen kunnen bestaan en zullen moeten trachten met verkeerde middelen staande te blijven en dat dit schadelijk is voor het algemeen belang; dat de grote toename der molens nadelig is voor de al bestaande en toch niet meer gerief voor de bevolking oplevert, daar er in dit district meer dan voldoende molens zijn; dat hij derhalve het verzoek van Breukink als zeer redelijk beschouwt en het in het algemeen belang vindt eraan te voldoen; dat dit des te meer geldt uit oogpunt van belastingheffing; hoe meer molens, des te moeilijker men ze in de gaten kan houden, des te kostbaarder de surveillance en des te meer kans zich aan de belasting te ont-

trekken en dat het derhalve noodzakelijk is, dat de minister van zijn wettelijk recht om een vergunning te weigeren gebruik maakt en pas permissie geeft als uit onderzoek gebleken is, dat aan de overheidsfinanciën geen schade wordt berokkend." ¹⁾

GS ondersteunen dit advies en zenden het op 20-11-1822 door naar Den Haag.

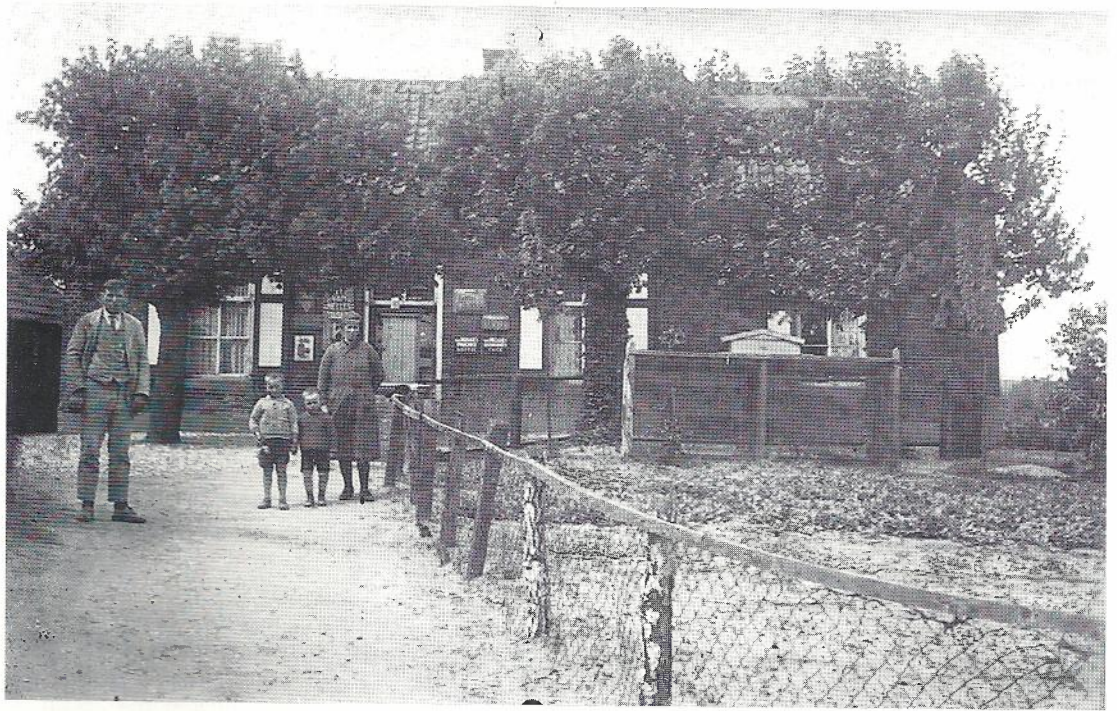
Er wordt rond 1822 helemaal geen aanvraag voor een molen te Rha ingediend; de actie van Breukink is dus een slag in de lucht. Toch heeft hij hiermee zijn medestanders gemobiliseerd en dat komt hem tien jaar later goed van pas.

In 1832 dient Gerhardus Winters, molenaar te Ellewijk nabij Vreden, een verzoek in om te Rha een windkorenmolen te mogen bouwen. Een afschrift gaat via de gebruikelijke weg naar de burgemeester. Hij maakt het algemeen bekend, zodat belanghebbenden bezwaren kunnen indienen.

Als de zaak in de raadsvergadering van 29-5-1832 aan de orde wordt gesteld, blijkt, dat er bezwaren zijn binnengekomen van Jan Breukink, eigenaar van de molen te Bronkhorst, en zijn zoon Christiaan, de molenaar. Dit wordt ondersteund door een verklaring van de molenaars te Dieren, Drempt en Toldijk, die zich eveneens door het oprichten van een molen te Rha benadeeld achten.

"De gemeenteraad is van mening, dat het oprichten van een molen te Rha, slechts een half uur gaans van de molens te Bronkhorst en Dieren, voor die molenaars zeer schadelijk is. Vooral voor de molen te Bronkhorst, welke molenaar nog onlangs, tot gerief van de ingezetenen, een rosmolen heeft opgericht, waarvan de baten naar het gevoelen van de meeste raadsleden toch al niet tegen de kosten opwegen; dat de molenaars te Drempt en Toldijk geen nadeel zullen ondervinden, daar de bewoners van Olburgen, Rha en Luur toch niet bij hen laten malen; dat de drie genoemde buurtschappen niet meer dan 50 gezinnen tellen, waaronder vooral te Rha een groot aantal behoeftigen, waarvan het moeilijk te beoordelen is hoeveel brood zij kopen; zodat het onzeker is of een molenaar daar een bestaan kan vinden en dit erg afhangt van zijn bekwaamheid in het malen; dat er eigenlijk geen noodzaak is nog een molen te stichten; er waren altijd twee molens in Steenderen, onlangs zijn er twee bijgekomen in Toldijk en dan nog de rosmolen van Jan Breukink, dit brengt het geheel op 5 korenmolens; hoewel een molen te Rha voor de daaromheen wonenden wel gemakkelijk is, vooral bij hoog water (bij een stand van 4 ellen is Rha van de buitenwereld afgesneden); echter bij hoog water halen de molenaars het graan wel op en brengen het meel terug of bezitters van een aak nemen het graan van de burenmee; dit alles geschiedt echter uitsluitend op basis van vrijwilligheid; als er weer een belasting op het gemaal zou worden ingevoerd (in 1834 is dat inderdaad gebeurd), zou er voor het buurtschap Rha een uitgesproken kans ontstaan om deze bij hoog water te ontduiken; om dit te voorkomen blijft er in zo'n geval niets anders over, dan permanent een ambtenaar op de molen te plaatsen, belast met de surveillance." ²⁾

Hoewel wordt toegegeven, dat de molen erg gemakke-



De molenaarswoning ± 1930. In het midden is duidelijk de winkel te zien. Op de voorgrond Jan Windmüller en zijn vrouw met de twee oudste kinderen.
Foto: collectie Gerard Windmüller

lijk is voor de ingezetenen, betekent dit verslag toch, dat de raad achter Breukink staat.

GS krijgen het raadsverslag onder ogen en vragen op 22-6-1832 de districtscommissaris om nadere informatie. Deze bericht, dat de oprichting van de molen te Rha hoofdzakelijk kan geacht worden te zijn voorgenomen om de belasting op het gemaal te ontduiken, als deze weer wordt ingevoerd.³⁾ De echo van deze ongenueanceerde opmerking zal nog meer dan twintig jaar naklinken in de oren van de besluitvormers in Den Haag.

Op 16-7-1832 schrijven GS aan de minister, dat er bestuurlijk gezien geen bezwaren bestaan tegen de molen, maar of de plaatselijke situatie niet een te gunstige gelegenheid biedt om de toekomstige belasting op het gemaal te ontduiken, is een vraag, die zij niet met zekerheid kunnen beantwoorden. Daaromtrent hebben zij zodanige twijfel, dat ze hebben gemeend de zaak te moeten aanhouden voor advies, tot het overleg in de Staten Generaal tot meer zekerheid heeft geleid. De minister wordt aangeraden hetzelfde te doen. 3.) Op 18-2-1833 krijgen GS bericht van de minister, dat het verzoek van G. Winters voorlopig in advies is gehouden.⁴⁾ De aanvraag belandt in de onderste lade en is daar waarschijnlijk blijven liggen. Nergens is een bericht aan Winters te vinden. Ook van hem zelf horen we niets meer.

In april 1851 komt er bij GS een aanvraag binnen van A. Reulink om een molen te mogen oprichten bij het dorp Steenderen.⁵⁾ Het verzoek wordt in oktober afgewezen.⁶⁾

Er worden nog drie aanvragen ingediend om in Steenderen bij het dorp een molen te mogen bouwen (in 1852, in 1854 en in 1855; dit laatste betreft een oliemo-

len). In al deze gevallen wordt gunstig beschikt.

Op 14-12-1852 komt er bij GS een verzoek binnen van J.H. Hermans te Hengelo om te Rha een molen te mogen oprichten. 5.) Het wordt wel algemeen bekend gemaakt, doch de aanvraag komt niet in de raad, maar wordt op 4-1-1853 door B&W besproken. Hier volgt dezelfde discussie als in 1832 in de gemeenteraad. Maar er zijn geen bezwaren binnengekomen, ook niet van de burens. Er zijn te Rha 25 huizen met 29 gezinnen, die bij de geringste overstroming van de buitenwereld zijn afgesneden. Er wonen te Rha en omgeving aanzienlijke landbouwers. Voor hen allen zal het een groot gemak zijn dichtbij een molen te hebben. De controle op de accijs blijft echter een probleem. Samengevat heeft het gemeentebestuur geen bezwaar tegen de gevraagde molen.⁷⁾

Op 29-1-1853 ontvangen B&W een schrijven van GS, waarin wordt medegedeeld, dat de minister van financiën namens de koning bij beschikking van 19-1-1853 het verzoek van J.H. Hermans heeft afgewezen, "uit aanmerking, dat daarop het vereiste toezicht niet zou kunnen worden gehouden."⁸⁾

Op 28-2-1853 komt er bij GS een aanvraag binnen van J.W. Wigmans om te Rha een molen te mogen oprichten. 5.) Het verzoek wordt doorgezonden naar de gemeente, waar de aanvraag behandeld wordt in de B&W vergadering van 11-3-1853.

In die vergadering houden B&W een hoorzitting voor buurtbewoners. De volgende personen verschijnen:

1. Bernardus Jansen
2. Gradus Roording
3. Jan Langenhoff, allen dagloners
4. Daam Medze
5. Franciscus van Huet, grofsmid,

allen bewoners van huizen naast het perceel, waarop de molen gebouwd moet worden. Nadat hun het verzoek is voorgelezen, verklaren zij unaniem, dat bij hen tegen de oprichting van de molen niet de minste bedenkingen bestaan, alsmede dat aan een korenmolen op Rha niet alleen voor de bewoners van Rha, maar ook voor die van de omstreken reeds lang behoefte is geweest wegens de verre afstand van andere molens en de onmogelijkheid om bij enigszins hoog water het koren gemalen te kunnen krijgen.

Van deze verklaring is proces verbaal opgemaakt. Na voorlezing hiervan is het ondertekend door B&W en door Jan Langenhoff. De andere vier kunnen niet schrijven.

B&W zenden het verzoek terug vergezeld van dit proces-verbaal en hun eigen visie, "dat de aanvraag geldt voor hetzelfde perceel als de afgewezen aanvraag van J. Hermans; dat dezelfde reden tot afwijzen kan worden aangevoerd; dat niettemin de oprichting van een molen te Rha voor Rha en omstreken, waar vele aanzienlijke landbouwers wonen, hoogst wenselijk is, daar zij van een dergelijke molen ver verwijderd wonen en ook bij enigszin hoog water hun graan niet gemalen kunnen krijgen; dat er tegen de inwilliging van het verzoek geen bedenkingen bestaan en B&W in genoemde niet anders kunnen, dan het verzoek te ondersteunen".⁹⁾

Toch wordt ook dit verzoek zonder opgaaf van redenen door de minister afgewezen.¹⁰⁾

Op 20 september 1855 krijgen GS weer een verzoek binnen voor een molen te Rha. Ditmaal van A. Reulink, wiens aanvraag voor een molen te Steenderen in 1851 was afgewezen.

In hun vergadering van 27-9-1855 stellen B&W de zaak aan de orde. Ook nu worden eerst de buurtbewoners gehoord, die verklaren, dat zij niet de minste bezwaren hebben. Het hiervan opgemaakte proces-verbaal gaat naar GS vergezeld van een schrijven van B&W, die onder het aanhalen van dezelfde redenen als in 1853 verklaren geen bedenkingen te hebben en het verzoek te ondersteunen.¹¹⁾

Ook GS oordelen positief en noemen de oprichting van een molen te Rha "in het belang van de gehele streek." Nu komt er echter ook een gunstig advies bij van de provinciale directeur der belastingen te Arnhem. 1.)

Op 9-10-1855 gaat het dossier terug naar de minister.¹²⁾

Op 31-10-1855 komt de aanvraag weer in de vergadering van GS.¹³⁾

Het verslag: "Gelezen een besluit van den Heer Minister van Financiën dd 25-10-1855 nr. 137 afdeling Accijnsen, waarbij aan A.Reulink wordt vergund om in de buurtschap Rha op het perceel kadastraal sectie N nr. 87 een windkorenmolen op te richten, onder bepaling nochtans, dat deze vergunning zal beschouwd worden te zijn vervallen, wanneer daarvan binnen den tijd van een jaar na de dagtekening der beschikking geen gebruik mocht zijn gemaakt.

Is besloten: De inhoud van voornoemd besluit mede te delen aan het gemeentebestuur van Steenderen".

Eindelijk hebben ze op Rha nu ook "het recht van de wind."

De vergunning geldt voor een strook grond kad. sectie N 87, gelegen naast de z.g. schuren van Metz. In werkelijkheid is de molen gebouwd op perceel sectie N 41. Beide waren perceeltjes bos, in bezit van Jacobus Wigmans. Al bij de eerste aanvraag is het verkeerde nummer opgegeven en dat heeft daarna niemand meer gecontroleerd.

¹⁾ Archief van het provinciebestuur betreffende de oprichting van fabrieken te Steenderen, Rijks Archief Gelderland (RAG) bloknr 0039 inv 12029

²⁾ Raadsverslag van 29-5-1832, Nieuw Archief gemeente Steenderen (NAS) inv 3

³⁾ Archief van het provinciebestuur, indices, RAG bloknr 0040 inv 1535

⁴⁾ Ibidem inv 1537

⁵⁾ Ibidem inv 1554

⁶⁾ NAS inv 4

⁷⁾ NAS inv 20

⁸⁾ NAS inv 74

⁹⁾ Notulen van B en W, NAS inv 20

¹⁰⁾ Ingekomen brieven bij B en W, NAS inv 74

¹¹⁾ Notulen van B en W, NAS inv 21

¹²⁾ Archief van het provinciebestuur, indices, RAG bloknr 0040 inv 1556

¹³⁾ Archief van het provinciebestuur, besluiten en brieven, RAG bloknr 0039 inv 81



Jan Windmoller in zijn molen; op de voorgrond kinderen van J. Langenhof.

Foto: collectie Diény Brouwer

MOLEN "DE HOOP" TE RHA...

De molenaars en hun familie

Albertus Reulink

Op 3-6-1856 koopt Albertus Reulink, molenaar en wonende te Steenderen, van Jacobus Wigmans, landbouwer op "De Hof te Rha", een stuk grond groot 17 roeden 20 ellen, uitmakende een gedeelte van perceel sectie N 41, met een strook ter breedte van 4 ellen tot aan de daarlangs lopende uitweg en met het recht op die uitweg tot aan de openbare weg, voor de prijs van 100 gulden. ¹⁾ Vermoedelijk is een gedeelte bouwland en het overige dennenbos.

Reulink bouwt hier de molen en het huis. Het kadaster maakt er vier percelen van, sectie N nr 285 blijft dennenbos, nr 286 huis en erf, nr 287 molen en erf en nr 288 bouwland.

Wij weten niet precies de datum waarop Reulink op Rha is komen wonen en ook niet wanneer hij gestart is met het malen. Vermoedelijk woont hij er vanaf de dag van zijn huwelijk, 26-6-1856. Niet eerder, want op zijn trouwdag staat hij nog ingeschreven in het huis van zijn schoonouders (A 58 in Steenderen).

Eerst woont hij tijdelijk op huisnummer B 71A, een deel van Raederberg Stede. Als de molenaarswoning klaar is heeft hij huisnummer B 71B; in 1870 wordt dat B 82 (de molen heeft dan B 81). Vanaf 1880 is het huisnummer van de woning B 85, vanaf 1890 is het B 89, vanaf 1900 is het B 83, vanaf 1910 is het B 78, vanaf 1920 is het B 82 en vanaf 1930 is het B 84. Het huidige adres is Rhabergseweg 14.

Het molenaarsgezin.

** Albartus Reulink, geb 12-6-1820 te Drempt, RK. Hij is op 13-11-1853 als knecht komen wonen bij bakker Kostede in Steenderen. Op 26-6-1856 trouwt hij met
** Hendrina Johanna Besselink, geb 11-2-1831 te Steenderen, dochter van smid Besselink. Hun kinderen:

** Hendrina Wilhelmina Finenna, geb 14-2-1857

** Hendrina Wilhelmina Antonia, geb 13-6-1858

Al gauw heeft Reulink meer werk in de nieuwe molen, dan hij alleen aan kan. Op 10-12-1859 komt Hendrikus Starink uit Drempt als molenaarsknecht. Hij blijft tot mei 1862, opgevolgd door Willem Koenders.

Op 15-12-1860 overlijdt Hendrina Besselink.

Op 17-1-1862 hertrouwt Albertus Reulink met Johanna Hendrina Teunissen, geb 19-5-1824 te Steenderen.

In september 1866 gaat Reulink Rha verlaten. Hij blijft molenaar, maar op de molen met huisnummer A 53A te Steenderen op perceel sectie O nr 512.

Reulink overlijdt daar op 15-7-1869. Zijn vrouw en de kinderen trekken dan naar Drempt.

De officiële verkoop van de molen op Rha vindt plaats op 8-6-1867. "A. Reulink verkoopt aan Willem Kanters, molenaar te Rha, een windkorenmolen met molenaars-

woning, erf en tuin, voor de prijs van 6500 gulden, hetgeen door koper reeds contant betaald is". ¹⁾

Willem Kanters

Op 28-9-1866 komt molenaar Wilhelmus Reinirus Kanters, geb 4-12-1840 te Hengelo RK, naar Rha. Hij trouwt op 19-9-1868 met Berendina Johanna Wigmans, geb 21-9-1837 als dochter van Hendrik Jan Wigmans op "De Eek".

Hun zoon:

** Joannes Cornelis Henricus, geb 26-9-1869.

Kanters heeft een inwonende bakkersknecht, er is nu voor het eerst een bakker op Rha. Het broodbakken geschiedde voorheen door de huishoudens zelf. Het is een landelijke trend, dat rond 1870 het broodbakken door beroepsbakkers wordt overgenomen.

Inwonend personeel en familie:

-- Reinirus Wigmans, geb 8-7-1836 op de "Hof te Rha", een neef. Hij gaat in 1871 naar Zutphen.

-- Bernardus Th. Wigmans, een zwager, komt in 1871 als molenaarsknecht en gaat 31-7-1873 naar Doesburg. Hij begint in 1874 een winkel in Olburgen.

-- Cornelis Johannes Vreven, geb 1851 te Raalte, komt in juli 1874 als bakkersknecht. Hij woont bij Kanters tot hij trouwt op 23-4-1875; hij koopt dan het huis Rhabergseweg 18, waar hij waarschijnlijk voor zichzelf begint. In dit huis is later een bakoven aanwezig. Het is ook mogelijk, dat hij bij Kanters op de molen is blijven bakken. Maar in de stukken over de molen van Kanters is nergens sprake van bakkerijgereedschappen of -voorraden.

Na 1875 heeft Kanters geen inwonend personeel meer.

Op 6-12-1871 overlijdt Berendina Wigmans.

Willem Kanters hertrouwt op 29-12-1873 met Maria Willemina Willemsen, geb 8-9-1855 te Steenderen.

Hun kinderen:

** Berendina Johanna (Bertha) geb 23 - 2 - 1875

** Gerardus Johannes (Gart Jan) geb 13 - 5 - 1876

** Hendrica Johanna Berendina (Rika) geb 13 - 3 - 1878

** Wilhelmus Reinirus geb 12 - 11 - 1879
overleden op 1 - 1 - 1880

** Willemina Berendina (Mies) geb 28 - 10 - 1880

** Johanna Cornelia (Anna) geb 24 - 4 - 1883

** Everdina (Dies) geb 11 - 4 - 1885

** Cornelia Reinira (Kee) geb 26 - 1 - 1887

** Wilhelmus Reinirus (Willem) geb 26 - 9 - 1888

** Bernardus Johannes (Bernard) geb 8 - 1 - 1891

** Hendrikus Gerhardus (Harrie) geb 12 - 5 - 1893

Na het overlijden van zijn moeder is Johannes Kanters de enige erfgenaam. Er vindt in 1872 een boedelinventarisatie plaats. Zie bijlage 1.

In 1878 is de molen afgebrand en in 1879 volgt herbouw.

Johannes Kanters gaat op 19-7-1887 definitief het huis uit.

In 1893 heeft boedelscheiding plaats en wordt Johannes Kanters uitgekocht. Zie bijlage 2. Het onroerend goed blijft in bezit van vader Willem Kanters. Wel verande-



Van links naar rechts, staand: Hent Vreven, ??, Bolwiender, Jan Bolwiender, Steven Hendriks, Bernard Gieling, Evert Hurenkamp, ??, ??.
 Van links naar rechts, zittend: ??, Toon v.d. Bos, Jan Jansen.

ren de kadastrumnummers in N 285 uitweg, N 287 molen en erf, N 342 bouwland en N 343 huis.

Een enkele keer is er een kostganger in huize Kanters. Vanaf 12-7-1878 woont hier gedurende een jaar W. Hilderink, hoofd der school.

Op 26-4-1898 komt Helena Klein Stapel, onderwijzeres. Zij blijft tot 1900.

Van 1908 tot 1915 zijn er twee voogdijkinderen in dit gezin.

Het is hard werken op de molen en toch is het geen rijk bestaan. Wie van de kinderen thuis is moet helpen. Ze moeten echter meestal vroeg het huis uit om hun eigen kost te verdienen. Zo gaat Harrie Kanters op 17-5-1909 als krullenjongen werken bij zijn zwager Jochem Kok in Apeldoorn en leert daar het timmervak.²⁾

Op 19-7-1912 draagt Willem Kanters de molen over aan zijn zoon Gart Jan. Zie bijlage 3. De totale waarde van zijn bezit, inclusief voorraden, inventaris en vorderingen is gelijk aan zijn schulden. Gart Jan Kanters neemt alles over met gesloten portemonnee. Zijn vader houdt er geen oudedagsvoorziening aan over.

Op 28-12-1912 overlijdt Maria Willemina Willemsen. Vervolgens gaat Willem Kanters op 10-5-1915 met de vijf jongste kinderen Dies, Kee, Willem, Bernard en Harrie naar Apeldoorn. De voogdijkinderen gaan naar het gezin van Gart Jan Kanters.

De kinderen Kanters zijn allen getrouwd, de meesten in Apeldoorn of omgeving. Veelal hebben zij ook weer een groot gezin, zodat de familie Kanters zeer talrijk is geworden. Alleen al van Harrie Kanters zijn er 49 kleinkinderen. De jongens zijn allen een eigen zaak begonnen, Bernard als kleermaker, Harrie als timmerman-aannemer en Willem met een transportbedrijf. Geen van hen is in het molenaarsvak gebleven.

Willem Kanters overlijdt te Apeldoorn op 6-8-1931.

Gart Jan Kanters

Gart Jan Kanters trouwt op 25-9-1912 met Johanna (Hanna) Frederiks, geb 1-2-1880 te Didam, en koopt het huis naast de molen (het latere Rhabergseweg 16).

Hun kinderen voor zover geboren op Rha:

** Wilhelmus Reinirus Lambertus geb 29 - 6 - 1913

** Theodora Christina Maria geb 2 - 10 - 1914

** Lambertus geb 22 - 6 - 1916

Als Willem Kanters op 10-5-1915 vertrekt verhuurt Gart Jan de molenaarswoning aan Hermanus Hendriks. Ook Gart Jan Kanters gaat weg. Op 14-11-1916 gaat hij met zijn gezin naar Boxmeer. Niet lang daarna woont ook hij in Apeldoorn, waar hij later een groentewinkel heeft. Op 17-11-1964 is hij aldaar overleden.

Op 9-11-1916 verkoopt Gart Jan Kanters voor notaris Hendrik Beker te Steenderen aan zijn zwager Johannes Hermanus Bremer zijn bezittingen op Rha:

- a. Het huis met winkel, de windkorenmolen met petroleummotor, het erf, bouwland en uitweg kad. sectie N 285 en 561. Een gedeelte van het woonhuis is verhuurd blijkens onderhands huurcontract aan Herman Hendriks van 1-5-1915 tot 30-4-1921 voor f 115,00 per jaar.
- b. Het huis met bouwland te Rha kad. sectie N 569 groot 4 are 50 ca. Dit is zijn eigen woonhuis, nu Rhabergseweg 16. Niet inbegrepen zijn uitdrukkelijk: de vruchten op het veld tot de dag van aanvaarding, de mest, de voorradige oliën en de bascule met gewichten. De koop wordt gesloten voor f 8850,00, vóór 1 december te betalen ten kantore van de notaris.¹⁾

Jan Bremer

Jan Bremer, geb 3-6-1858 te Hummelo en Keppel RK, komt in 1896 naar Rha. Hij woont eerst samen met een neef bij de familie Bolwiender op het latere Rhabergseweg 8. Hij gaat werken op de molen van Kanters. Al spoedig krijgt hij een oogje op Kanters' dochter Bertha. Of hij tevoren ervaring had in het broodbakken, of dat hij het bakken bij Kanters heeft geleerd, is niet bekend. Maar hij begint in 1898 voor zichzelf een bakkerij en wordt in de volksmond "bakker Bremer" genoemd.

Op 25-3-1898 sluit Jan Bremer bij notaris Beker te Steenderen een huurcontract met L. Kattenbelt te Brummen, waarbij hij het daghuurdersplaatsje "Straetmans Bongert" te Rha huurt voor zes jaar tegen een huurprijs van f 90,00 per jaar. Het betreft het huis, erf en tuin en enkele stukjes bouwland, totaal 60 are 20 centiare. Het is de huurder toegestaan op zijn eigen kosten en op een plaats door de verhuurder aan te wijzen een bakoven in het gehuurde huis aan te brengen. Onder uitdrukkelijk beding, dat hij bij het beëindigen van de huur deze weer zal afbreken en alles dan weer zal brengen in de staat zoals hij het perceel thans heeft aanvaard.²⁾

Jan en Bertha trouwen op 4-11-1898. Jan begint dus de bakkerij en Bertha start met een winkel, waarin ze naast het brood ook kruidenierswaren verkoopt.⁴⁾

Broodbakken is in die tijd een goed betaalde bezigheid en ook de winkel loopt goed.

Hun kinderen:

- ** Hendrikus Wilhelmus (Hendrik) geb 1 - 8 - 1899
- ** Wilhelmus Reinirus (Wim) geb 2 - 9 - 1900
- ** Berendina Johanna (Bertha) geb 23 - 9 - 1902
- ** Johannes Hermanus (Jan) geb 8 - 12 - 1909
- ** Antonius Wilhelmus (Anton) geb 6 - 9 - 1912
- ** Theodorus Wilhelmus (Theo) geb 6 - 9 - 1914

Als Jan Bremer in 1916 de molen koopt van zijn zwager, blijft hij wonen op "Straetmans Bongert", Hendriks blijft

de molenaarswoning huren en het huis van G. Kanters wordt ook verhuurd.

Vanaf april 1917 krijgt de molenaarswoning dubbele bewoning. Naast Herman Hendriks woont er nog een gezin. Het zijn families van elders, die steeds wisselen. De laatsten vertrekken op 30-8-1921 naar Amsterdam. Op 1-5-1921 is ook de huurtermijn van Hendriks afgelopen; de molenaarswoning komt nu leeg. Bakker Bremer gaat er zelf wonen. Op "Straetmans Bongert" komt de familie Tijkken.

In 1923/24 wordt er bij de molen een bakkerij gebouwd. Vanaf 16-4-1924 heeft Bremer een inwonende bakkersknecht. Wim Bremer is eigenlijk de molenaar, maar de andere kinderen moeten ook helpen. Het is hard werken voor het hele gezin. Inmiddels heeft Jan Bremer sr de leeftijd om te stoppen en de kinderen blijken toch niets voor de molen te voelen.⁴⁾

Op 30-12-1924 verlaat Jan Bremer de molen en gaat met zijn gezin naar Apeldoorn. Daar zijn voor de kinderen meer mogelijkheden dan op Rha.

Zijn bezittingen op Rha verkoopt hij.

- a. Het verhuurde huis Rhabergseweg 16 verkoopt hij aan de winkelier Herman Hendriks.
- b. Op 9-2-1925 wordt voor de notaris te Steenderen door een gemachtigde namens J. Bremer te Apeldoorn verkocht aan Antonius Hendricus Becking te Doetinchem het woonhuis met winkel en bakkerij, korenmolen, uitweg en grond, inclusief de gehele inventaris, voor de som van f 5500,00.¹⁾

Jan Bremer zelf is van zijn oude dag gaan genieten.

En de jongens?

Hendrik is vroeg overleden. Wim is een tuinderij begonnen. Jan is in de verpleging gegaan. Anton is een levensmiddelenwinkel annex cafetaria begonnen en Theo is gaan werken als technicus in de metaalsector.⁴⁾

Jan Windmüller

De nieuwe eigenaar A.H. Becking is molenaar op de Walmolen te Doetinchem. De molen op Rha verpacht hij aan zijn neef Jan Windmüller. Jaarlijks komt hij persoonlijk langs om de pacht op te halen.⁵⁾

Hij heeft twee zonen. Misschien heeft hij de molen op Rha gekocht, omdat hij dacht, dat ook zijn tweede zoon molenaar zou worden, misschien als geldbelegging of om zijn neef aan de gang te helpen. We weten het niet. De bedoelde zoon Hendrik Becking heeft een andere richting gekozen. Becking verkoopt dan in 1935 de molen aan Jan Windmüller.⁶⁾

Jan Windmüller komt op 21-3-1925 naar de molen van Rha. Hij stamt uit een echt molenaarsgeslacht, want zijn vader is molenaar (in Wehl) en zijn oom, twee van zijn broers en zijn zwager zijn ook molenaar.

Naast malen en bakken gaat hij ook krachtvoerders kopen. Voor het ophalen van granen en lijnkoeken vanaf de tram in Toldijk en voor het bezorgen bij de boeren heeft hij twee paarden nodig.

Jan Windmüller gaat naar Elsebroek, een boer in Wilp, waar twee paarden te koop zijn. Elsebroek zelf is niet thuis en de dochters raden hem aan zondag terug te komen, dan zal hij vader zeker thuis treffen. Op de afgesproken zondag is Jan weer in Wilp en koopt de paar-

den. Na de handel is er koffie en dan laat Jan Windmøller zich ontvallen, dat hij ook nog om een vrouw verlegen zit (hij is huishoudelijk erg onhandig en kan zich alleen in dat grote molenaarshuis nauwelijks redden⁵⁾). In die behoefte kan vlot worden voorzien, want de oudste dochter Dina heeft op het punt gestaan te trouwen, maar toen is haar verloofde overleden. Zij is nu weer vrij en de meubelen en uitzet staan nog gereed. Het klikt direct tussen die twee en een aantal maanden later wordt er al getrouwd. Het is toch een uitstekend huwelijk geworden.⁵⁾

In 1926 wordt er een pakhuis bijgebouwd.

Op 20-1-1928 gaat Becking samen met de burens Piet Fontein en Hendrik Bolwiender naar de notaris. Er heeft in de loop der jaren onderhands wat grondruil plaatsgevonden; dat dient nog notarieel te worden vastgelegd. Becking krijgt voor zijn percelen één kadastraal nummer N 599, bestaande uit huis, korenmolen, bakkerij, loods, tuin en uitweg, totaal 2370 m².¹⁾

Op 2-1-1935 verkoopt een gemachtigde namens Becking voor de notaris te Steenderen aan Jan Windmøller de molen, de woning en alle bijgebouwen voor de prijs van f 3000,00.¹⁾

In 1959 koopt Jan Windmøller er een strookje grond van 22 m² bij van Wed. Bolwiender. Hij krijgt voor het geheel een nieuw kadastrummer N 645.

Het verhaal gaat, dat Jan Windmøller in 1953 er in de bocht van zijn inrit enkele vierkante meters grond bijkocht, speciaal omdat anders de vrachtwagen met de grote roeden de bocht naar zijn erf niet zou kunnen krijgen.

Johannes Hermanus Windmøller, geb 2-10-1889 te Wehl trouwt op 27-7-1925 te Voorst met Geraldina Alberta Elsebroek, geb 30-11-1893 te Voorst.

Hun kinderen:

- ** Hermanus Lambertus Antonius (Herman) geb 9 - 7 - 1926
- ** Antonius Hermanus Johannes (Antoon) geb 29 - 12 - 1927
- ** Theodorus Jozefus Wilhelmus (Theo) geb 30 - 6 - 1929
- ** Jozefus Antonius Hubertus (Joep) geb 15 - 2 - 1931
- ** Johannes Hermanus Lambertus (Jan) geb 5 - 9 - 1932
- ** Hubertus Johannes Hermanus (Huub) geb 9 - 2 - 1934
- ** Gradus Hubertus Johannes (Gerard) geb 22 - 1 - 1935
- ** Bernardina Theodora Theresia (Dieny) geb 6 - 6 - 1938

Ook is er voortdurend een inwonende dienstbode.

Het brood bakken

Jan Windmøller zelf kan niet bakken. Toch heeft hij de bakkerij van Bremer voortgezet. Hij heeft met slechts korte onderbrekingen steeds een inwonende bakkersknecht (er zijn meer knechten, maar die zijn niet als bakker vermeld).

Henricus van Gendt	van dec. 1925	tot	4 - 5 - 1926
Albert Fenneman	van 19 - 8 - 1926	tot	20 - 8 - 1931
Theodorus Wiggers	van 11 - 11 - 1930	tot	27 - 12 - 1930
Theodorus Berentsen	van 2 - 1 - 1931	tot	6 - 5 - 1931
Jan Althoff	van 7 - 4 - 1931	tot	7 - 7 - 1931
Theodorus Vieberink	van 14 - 9 - 1931	tot	4 - 12 - 1931
Johannes Grob	van 5 - 12 - 1932	tot	30 - 9 - 1935
Johannes Overgoor	van 2 - 9 - 1935	tot	6 - 7 - 1936
Antonius van Aken	van 15 - 7 - 1936	tot	5 - 5 - 1937
Theodorus Siemes	van 7 - 12 - 1937	tot	3 - 1 - 1939

Jan Althof trouwt in 1931. Vanaf 5-11-1931 woont hij met zijn gezin in een kippenhok achter de molen. Hij blijft na zijn huwelijk bakkersknecht bij Windmøller. Met een transportfiets brengt hij het brood rond.³⁾ Op 16-9-1933 gaan zij naar Eefde.

Jan Grob trouwt in 1935. Hij gaat weg bij Windmøller en begint zelf een bakkerij in het huis van de familie Vreeven (nu Rhabergseweg 18), waar nog de bakoven van Cornelis Vreeven aanwezig is.

Na 1939 heeft Jan's broer Joep Windmøller nog gebakken. In de oorlog kon je nog brood halen op de molen, na de oorlog is men met het bakken gestopt.

Achter in de bakkerij staat de kneedmachine. Deze wordt aangedreven door de motor met een as, die vanuit de machinekamer naar de bakkerij loopt. Als je maalt met de motor kun je tegelijk kneden. Altijd onder het malen ging de bakkersknecht kneden. Roggebrood moest je met de machine kneden, ander brood kon ook met de hand worden gekneet in de kneedtroeg.

De winkel

De winkel is niet zo groot en is gelegen in het midden van het huis achter de winkeldeur. Moeder Windmøller runt de winkel. Zij verkoopt brood en tevens kruidenierswaren en snoep. Er staat een grote koffiemolen. Als er een klant is voor koffie moet een van de kinderen koffie malen.

De veevoederhandel

Het transport van het veevoer (meestal is het voer van Wessanen) en het bezorgen bij de boeren geschiedt met kar en paard. Zolang de Rhabergseweg nog niet verhard is, is dat zwaar werk voor het paard. De molenkar heeft later nog lang in de loods gestaan. Het voer wordt opgeslagen in het pakhuis. Boven in de molen staat een koekbreker, die werkt op windkracht.

Het malen

De basis van het bedrijf is uiteraard het koren malen. Boven in de windmolen liggen twee maalstoelen, de "tarwesteen" uitsluitend voor het malen van broodtarwe en de "voersteen" voor het malen van gerst, haver,

mais en rogge voor veevoer en roggebrood. Met de motor beneden wordt alleen voergraan gemalen.

Jan Windmüller is erg technisch en doet het onderhoud zoveel mogelijk zelf.

Een paar keer per jaar moet het houten raderwerk gesmeerd worden met een mengsel van bijenwas en grafiet en dit warm gemaakt op de kachel. Het is een karwei voor twee man, waarvan er een telkens naar beneden moet om de wieken een stukje verder te draaien.

Om de paar maanden moeten de maalstenen worden gescherpt. Dit noemt men "billen", het gebeurt met de bilhamer of met de bilmachine. De oorspronkelijk natuurstenen worden met de bilmachine gedaan. Later zijn die bijna niet meer te krijgen en maalt men met kunststenen; deze moet je handmatig scherp. Op de knieën op een zak stro zit je dan een kleine dag op zo'n steen. Je moet dat leren door het veel te doen, maar het blijft toch zwaar en onaangenaam werk.⁷⁾

Om minder van de wind afhankelijk te zijn gaat Jan Windmüller malen met een electromotor. Daar er te weinig stroom is plaatst de PGEM een extra transformatorhuisje op Rha. Dit blijkt niet voldoende. Jan Windmüller koopt dan een dieselmotor. Daarmee gaat het prima. De uitlaat maakt zoveel geluid, dat ze bij Hendrik Vlemingh kunnen horen, dat er gemalen wordt. Vlemingh komt dan snel met zijn graan, zodat het direct kan worden verwerkt. Jan kan goed met deze motor overweg; hij kent hem van binnen en van buiten. Er komt echter een barst in de kop en dat betekent het einde.

Bij een molenaar in Westendorp koopt hij zich een andere; samen met Gerard heeft hij die ter plaatse gedemonteerd en thuis weer opgebouwd. Jan Windmüller kan er niet zo goed mee werken en hij kan hem niet al-



Gerard Windmüller tijdens het malen.

Foto: collectie G. Windmüller

leen starten, zodat Gerard dit steeds voor hem moet doen.

In de vijftiger jaren kan Jan Windmüller het malen steeds minder goed volhouden. Zijn leeftijd gaat een rol spelen en zijn gezondheid gaat achteruit. Gerard moet steeds vaker te hulp komen, als er wat te malen is.

Er komt meer concurrentie van de coöperaties. De molen heeft echter twee sterke troeven: De boer krijgt zijn eigen graan terug en Windmüller is een uitstekend vakman. Vanaf ongeveer 1960 is er op de molen niet meer gemalen.⁷⁾

In 1945 ontstaat er door oorlogshandelingen flink schade aan de molen. De reparatie wordt geschat op f 9000,00. Een deel kan niet lang wachten en wordt door Jan Windmüller zelf hersteld. Pas bij de restauratie van 1953 komt de overheid met het totale bedrag over de brug en kan het herstel worden voltooid.

Jan Windmüller is erg gehecht aan zijn molen. Hij is goed voor vrouw en kinderen, maar de molen gaat vaak voor. Eens zijn er emigratieplannen voor het hele gezin. Dit gaat niet door, omdat Jan Windmüller zelf niet van de molen kan scheiden. Zijn zoon Herman wil de zaak wel overnemen, maar Jan zelf kan geen afstand doen van de molen. De laatste jaren spendeert hij meer geld om de molen in stand te houden, dan eigenlijk verantwoord is. Tot op hoge leeftijd blijft hij malen, al kan hij het niet meer alleen.⁷⁾

Jan Windmüller is overleden op 20-2-1965.

Zijn vier oudste zonen zijn naar Canada geëmigreerd. Herman, die de molenaarsopleiding te Wageningen heeft doorlopen, is in de veevoederhandel gebleven. Antoon had een garagebedrijf, Theo was leraar techniek en Joep had een kippenfarm. Zij zijn nu allen gepensioneerd.⁷⁾

In 1965 vindt de boedelscheiding plaats. Perceel N 645 wordt gesplitst.

N 686 windkorenmolen, bijgebouwen en erf, groot 450 m², blijft in handen van de Erven J.H. Windmüller. Na de ruilverkaveling is het kad. T 197.

N 687 huis, schuur, erf en tuin, groot 1942 m², wordt overgenomen door Jan Windmüller jr, constructiebankwerker te Rha. Na de ruilverkaveling is het kad. T 199.

De korenmolen "De Hoop" te Rha komt voor in het register van beschermde monumenten in de gemeente Steenderen van 3-10-1966.¹⁾

Jan Windmüller jr heeft de oude woning afgebroken en vervangen door het huis, dat er nu staat. Zijn moeder heeft nog ongeveer 10 jaar bij hem ingewoond.

Wed. Windmüller-Elsenbroek overlijdt op 8-12-1976. Ook zijn broer Gerard Windmüller heeft nog lang in het molenhuis gewoond. Hij is in de tachtiger jaren naar Olburgen gegaan.

De molen raakt in verval. Er zijn door de familie Windmüller diverse pogingen gedaan om een modus te vinden tot restauratie. De betrokken instanties zijn nooit met voorstellen gekomen, die voor de familie Windmüller acceptabel waren.⁷⁾

Uiteindelijk verkoopt Jan Windmöller jr in 1995 de molen en de woning.

Op 29-5-1995 worden door een gemachtigde van Jan Windmöller, die op zijn beurt weer een volmacht heeft van de overige familieleden, de kadastrale percelen T 199 en T 197, het woonhuis en de molen, voor notaris Abraham Capelle te Amsterdam verkocht aan Mevr. Theodora W.M. Hofman-Antheunis te Amsterdam.¹⁾

Blijkens een acte van 5-1-1999 verleden voor notaris Timman te Weesp heeft de eigenaresse vanaf 1-4-1998 voor de tijd van 50 jaar, derhalve tot 31-3-2048, inzake perceel T 197 recht van opstal verleend aan Stichting Molen "De Hoop", gevestigd Rhabergseweg 14, 7224 NB Rha. De stichting is momenteel eigenaar van de molen.¹⁾

Anton Metz

- ¹⁾ Kadaster Gelderland, kopieën van de kadastrale leggers en de verkrijgingsacten van de molen "De Hoop" te Rha
- ²⁾ Wim Kanters te Zutphen, zoon van Harrie Kanters, persoonlijke mededeling
- ³⁾ Notarieel archief van Steenderen, RAG bloknummer 0168 inv 4194
- ⁴⁾ Mevr. Bep Pannekoek-Bremer te Den Bosch, d.v. Jan Bremer, persoonlijke mededeling
- ⁵⁾ Mevr. Dieny Brouwer-Windmöller te Gilze, persoonlijke mededeling uit de verhalen van haar moeder
- ⁶⁾ Mevr. Els Ferrier-Becking te Eindhoven, persoonlijke mededeling
- ⁷⁾ Gerard Windmöller te Olburgen, persoonlijke mededeling
- ⁸⁾ Jo Kraayvanger te Olburgen, persoonlijke mededeling



Molen "De Hoop" met woning en bijgebouwen.

Foto: collectie Dieny Brouwer-Windmöller

INVENTARISATIE BOEDEL IN 1872

Bijlage 1

Op donderdag 25-4-1872 verschenen voor notaris Willem de Bas te Zutphen:

Willem Kanters, die in gemeenschap van goederen getrouwd was met Berendina Johanna Wigmans. Zij is op 6-12-1871 overleden en heeft als enige erfgenaam nagelaten haar zoon Johannes Cornelis Henricus Kanters, geb 26-9-1869. Willem Kanters treedt mede op als vader en voogd van zijn genoemde minderjarige zoon.

Tevens Bernardus Kanters, slijter in gedistilleerd te Doesburg, die door de Kantonrechter te Doesburg benoemd is tot toeziend voogd van het minderjarige kind. Ter bewaking van de belangen en rechten van beide partijen wordt door de notaris overgegaan tot het opmaken van de inventaris van de gemeenschappelijke boedel van Willem Kanters en zijn overleden echtgenote. Dit in tegenwoordigheid van twee getuigen en van de schatter van de aanwezige goederen Engelbartus Harmsen, winkelier te Zutphen, die hiertoe benoemd is door de Kantonrechter te Doesburg.

De inventarisatie

<i>Meubilaire goederen ten woonhuize van de weduwnaar,</i>	
kasten	f 20,00
stoelen	f 8,00
tafels	f 9,00
stoven	f 2,00
kachels	f 16,00
spiegels en schilderijen	f 3,00
bedden en dekens	f 50,00
linnengoed	f 25,00
mans kleederen	f 20,00
vrouwen kleederen	f 30,00
eene klok	f 3,00
keukengereedschappen	f 10,00
gouden en zilveren voorwerpen	f 45,00
vleesch en verdere mondbehoefden	f 50,00
eene geit en kippen	f 10,00
voorraad van koren	f 48,00

Totaal van het geschatte f 349,00

De schatter heeft hiermede zijn werk ten einde gebracht. Na voorlezing heeft hij hier getekend en daarna zich verwijderd.

Kontante penningen

Zijn naar verklaring van de weduwnaar voorhanden geweest f 45,00.

Bescheiden betreffende het onroerende

Afschrift van een koopacte van 5-6-1867 voor notaris Vervoort te Doesburg verleden, waarbij Willem Kanters in eigendom verkrijgt een windkorenmolen met molenwaarswoning, erf en tuin, staande en gelegen te Rha, kad. Steenderen sectie N nrs 285, 286, 287 en 288, tesaamen groot 17 are 80 ca.

Passief des boedels

Aan J.N. de Ruijter te Zutphen een kapitaal van f 4500,00 gevestigd in het zojuist omschreven onroerend goed. f 4500,00

Rente 5% lopende vanaf 15-11-1871.

Aan H.J. Wigmans te Steenderen wegens geleend geld f 90,00

Aan B. Kanters te Doesburg wegens geleend geld f 30,00

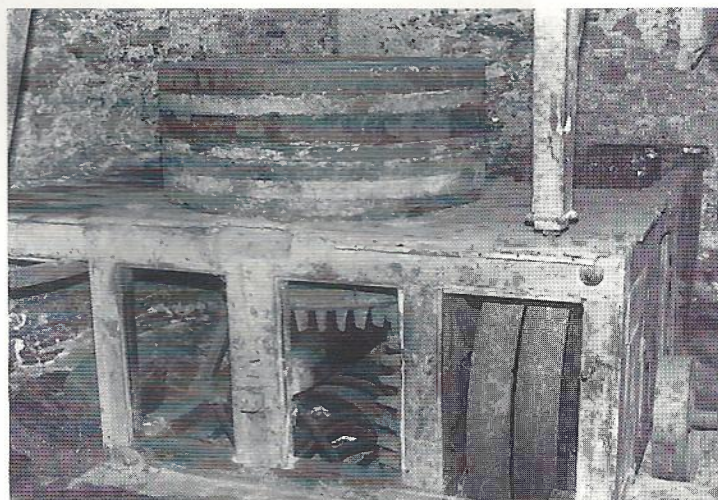
Nu de inventarisatie gereed is, heeft de weduwnaar in handen van de notaris de eed afgelegd, dat hij naar zijn beste kennis en wetenschap alles heeft opgegeven, wat tot de onderhavige boedel en nalatenschap behoort, zonder daarvan iets te hebben achtergehouden.

Waarna al het omschrevene is gelaten in het bezit en bewaring van de weduwnaar.

Waarmee deze boedelbeschrijving is gesloten, die geduurd heeft van 11 tot 12 uur op 25-4-1872.

En hebben getekend de notaris, partijen en getuigen.

Bron: Archief van notaris W. de Bas, Gemeentearchief Zutphen inv 360 acte 3414



Maalstoel beneden
Foto: collectie Gerard Windmüller

BOEDELSCHIEDING 15-2-1893

Bijlage 2

Op 4-2-1893 verschijnen voor notaris Hendrik Beker te Steenderen Wilhelmus Reinirus Kanters, molenaar te Rha, en Johannes Cornelis Henricus Kanters, molenaarsknecht wonende te Lobith, teneinde tot een minnelijke scheiding en verdeling te komen van de goederen, die behoorden tot de huwelijksgemeenschap van Willem Kanters en zijn op 6-12-1871 overleden eerste echtgenote Berendina Johanna Wigmans. Deze laatste heeft als enige erfgenaam achtergelaten Johannes Cornelis Henricus Kanters. De boedel is beschreven op 25-4-1872 en dit zal tot grondslag dienen bij de scheiding.

Eerst zal een staat van baten en schulden worden opgemaakt. Daarna wordt aangewezen welk deel ieder toekomt. De roerende goederen worden ingebracht voor de destijds geschatte waarde, de onroerende goederen voor de waarde, waarop die door hen zelf in gemeen overleg zijn begroot. De dag van scheiding is 15-2-1893; tot die dag zullen de renten worden bijgerekend.

Baten

1. Inboedel, destijds geschat op	f	349,00
2. Contanten toen aanwezig	f	45,00
3. Huis met korenmolen, erf en bouwland	f	5500,00

Het totaal der baten f 5894,00

Schulden

Aan Johan Nicolas de Ruyter te Zutphen als hypotheek in het onroerend goed, oorspronkelijk f 4500,00 doch nu nog over	f	3300,00
Rente hiervan 5% v.a. 15-11-1892	f	41,25
Hierop door Willem Kanters gedane aflossing	f	1200,00
Aan Hendrik Jan Wigmans wegens geleend geld	f	90,00
Aan Bernardus Kanters te Doesburg wegens geleend geld	f	30,00

Het totaal der schulden f 4661,25

Zodat de waarde der boedel is	f	1232,75
Waarvan de helft toekomt aan Joannes C.H. Kanters, als erfgenaam van zijn overleden moeder, zijnde	f	616,37

De verdeling geschiedt als volgt: Alle roerende en onroerende goederen, tevens alle geldelijke baten en schulden vallen ten deel aan de vader Willem Kanters, mits hij zijn zoon Joannes C.H. Kanters uitkeert in contanten zijn aandeel groot f 616,37.

Partijen verklaren zich tevreden met deze scheiding en vrijwaren elkaar van verdere claims.

Acte getekend door de heren Kanters, twee getuigen en de notaris.

Hypotheek

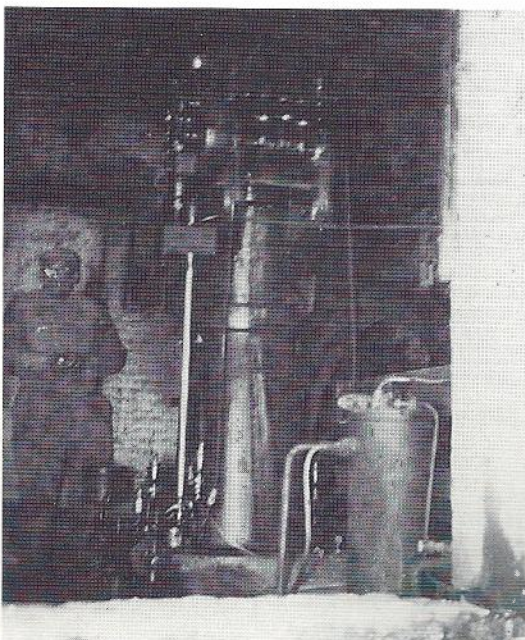
Op 15-2-1893 moet Willem Kanters zijn zoon uitbetalen. Tevens lost hij de hypotheek bij J.N. de Ruyter te Zutphen af en ook alle overige schulden en neemt daartoe een nieuwe hypotheek in zijn molen.

Op 15-2-1893 verschijnt Willem Kanters voor notaris Hendrik Beker te Steenderen en verklaart wegens geleend geld schuldig te zijn aan Albertus Johannes Gieling en Hendrikus Wilhelmus Gieling, beiden kleermakers te Rha, een bedrag van f 4500,00. Met de schuldeisers is overeengekomen; dat de lening ingaat op 15-2-1893 tegen een rente van 4½% per jaar, jaarlijks te voldoen ten huize van de schuldeisers, voor het eerst op 15 februari 1894; doch bij meer dan 1 maand te laat betalen wordt de rente 5%; dat de hoofdsom met een opzegtermijn van 3 maanden ten allen tijde opeisbaar en aflosbaar is; dat tot zekerheid van de hoofdsom en de verschuldigde rente wordt verleend een eerste hypotheek op het huis, de molen en het bijbehorende erf en tuin; dat Willem Kanters gedurende de looptijd van de lening de tot onderpand gestelde goederen goed zal onderhouden en de gebouwen tegen brand zal verzekeren bij een solide, door de schuldeisers aangewezen verzekeringsmaatschappij; dat Willem Kanters binnen drie weken na heden de polis aan de schuldeisers moet overhandigen en dat hij jaarlijks bij de rentebetaling de bewijzen moet overleggen, dat de verzekeringspremie is betaald; dat Willem Kanters de gebouwen niet mag verhuren, van bestemming veranderen, afstaan of op enigerlei wijze bezwaren zonder schriftelijke toestemming van de schuldeisers; dat de hoofdsom terstond opeisbaar is, als Willem Kanters op enigerlei wijze in gebreke blijft.

Mede voor de notaris is verschenen Antonius Gieling als gemachtigde van de beide hypotheekverstrekkers, die verklaart namens hen accoord te gaan met deze voorwaarden.

Is getekend door Antonius Gieling, Willem Kanters, twee getuigen en de notaris.

Bron: Notarieel archief van Steenderen, RAG bloknummer 0168 inv 4194



Jan Windmüller bij de werkspoor-dieselmotor
Foto:
collectie G. Windmüller

OVERDRACHT VAN DE MOLEN IN 1912

Bijlage 3

Op 19 juli 1912 hebben Willem Kanters en zijn vrouw Maria Willemsen ten overstaan van notaris Hendrik Becker te Steenderen de molen met al het toebehorende overgedragen aan hun zoon Gart Jan Kanters. Zij verkopen daarbij:

1. Het huis met korenmolen, erf en bouwland te Rhakad sectie N 285 uitweg groot 1 are 88 ca en sectie N 561 huis, korenmolen en bouwland groot 17 are 18 ca (de percelen N 287, N 342 en N 343 zijn samengevoegd tot één nummer), samen 19 are 6 ca.

Voor de prijs van *f* 6841,43

2. Molenaarsgereedschappen en voorraad granen en meel

* Een bilmachine en 2 zeven	f	40,00
* Vijf bilhamers	f	12,50
* Katrollen en touwen	f	10,00
* Een bascule met gewichten	f	20,00
* Een vat met benzine	f	20,00
* Dertig hectoliters rogge	f	210,00
* Veertig hectoliters mais	f	264,00
* Tien zakken tarwemeel	f	67,50
* Twintig hectoliters tarwe	f	116,00
* Acht hectoliters haver	f	40,00
* Vijftien zakken lijnmeel	f	90,00
* Een zak erwten	f	7,00
* 200 Ledge zakken	f	20,00

Totaal voor de prijs van *f* 917,00

3. Vorderingen voortgekomen uit maalloon en geleverd graan tot 20-6-1912

Evert Jan Garrits Addink	f	15,80
Gradus Bolwiender	f	8,60
Antonius Gosselink	f	93,35
Hendrik Gerritsen	f	23,18
Derk Gielink	f	43,95
Jan Willem Heutink	f	38,20
Herman Hendriks	f	29,15
Johannes Antonius Horstink	f	32,40
Jacobus Hoogkamp	f	89,75
Berend Hoogkamp	f	26,30
Hendrikus Hurenkamp	f	72,85
Reinirus Huis in 't Veld	f	46,35
Johannes Albertus Jansen	f	11,20
Theodorus Aloïsius Jansen	f	28,40
Albertus Jansen	f	21,85
Wed Joh.Hendr.Kraayvanger	f	59,60
Gerrit Jan Cornelissen	f	107,85
Johannes Rein. Kraayvanger	f	77,15
Reinirus Joh. Kraayvanger	f	60,10
Everhardus Klein Stapel	f	55,40
Gradus Lebbink	f	14,45
Antonius Metz	f	22,75
Wed. Hermanus Joh. Metz	f	26,30
Jan Willem Pasman	f	33,00
Martinus Albertus Streppel	f	38,60
Jan Tiemessen	f	18,40
Geurt Vleemingh	f	59,80
Johannes Reinirus Wigmans	f	92,70
Jacob Weenink	f	18,45
Johannes Schotman	f	15,55
Hermanus Schotman	f	34,20
Willem Bolwiender	f	38,95
Jan Medze	f	29,82
Hendrikus Joh. Bolwiender	f	23,87
Johannes Kniest	f	46,15
Gradus Kruis	f	17,55
Cornelis Johannes Vreven	f	26,30

Dit geeft een totaal van *f* 1498,27



Molenaar Willem Kanters

Foto: collectie W. Kanters

Dit onder de gebruikelijke notariële plichtplegingen en de volgende voorwaarden:

a. De koper wordt geacht op 20-6-1912 in het bezit te zijn gekomen van het gekochte.

b. Alle lasten betreffende het gekochte zijn voor koper m.i.v. 1-7-1912 en tevens de kosten van deze acte.

c. De koper neemt de volgende schulden van de verkopers over:

** Een hypotheek opgenomen bij de Heer Beker te Steenderen volgens acte van 11-3-1897 groot f 4500,00 tegen 4% rente, verhoogd met de rente v.a. 15-3-1912 zijnde f 47, 50, maakt een totaal van f 4547,50

** Idem, volgens acte van 9-1-1908 groot f 1300,00 tegen 4½% rente, als vorige verhoogd met f 15,44 rente, rengt een totaal van f 1315,44

** Een schuld aan dezelfde Heer Beker wegens geleend geld op 6-6-1908. Het betreft een kapitaal van f 600,00 tegen 4½% rente, verhoogd met de rente sedert 6 juni j.l. zijnde f 1,05, brengt een totaal van f 601,05

** Idem, wegens geleend geld op 15-7-1910 zijnde f 247,00 tegen 4½%, verhoogd met f 11,51 rente, geeft totaal f 258,51

** Geleend van Jacob Weenink te Rha op 11-12-1907 een bedrag van f 600,00

tegen 4% rente, verhoogd met de rente sinds 11-12-1911 zijnde f 12,60.

Maakt totaal f 612,60

** Nogmaals geleend van Jacob Weenink f 205,00 tegen 4% rente, vermeerderd met f 4,10 rente geeft dit een totaal van f 209,10

** Een rekening van zaadhandelaar Wormgoor te Zutphen groot f 1400,00

** Een rekening van zaadhandelaar Reinders te Zwolle groot f 240,00

** Een rekening van meelhandelaar van Elk te Zutphen ten bedrage van f 67,50

** Een nota van smid Wisselink te Steenderen van f 5,00

Tesamen brengt dit een schuldenlast van f 9256,70

De koper zal alle plichten betreffende deze schulden op zich nemen en de verkopers voor alle maningen en schade vrijwaren.

De acte is verleden te Rha ten huize van de comparanten op 19-7-1912 in het bijzijn van twee notarisklerken als getuigen. Getekend door Willem Kanters, zijn vrouw, Gart Jan Kanters, de getuigen en de notaris zelf.

Bron: Het Kadaster Gelderland



Tijdens bezoek aan Canada. v.l.n.r.: Joep, Theo, Dinie en Jan Windmüller sr. Antoon en Herman.

Foto: collectie Gerard Windmüller